

УДК 796.011.3:378

Завидівська Н.Н.

ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ КОМПЕТЕНЦІЙ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ У СИСТЕМІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

В статті розглядаються особливості класифікації компетенцій здоров'язбереження у системі фізичного виховання студентів. Проаналізовано категорійно-понятійний апарат компетенцій і компетентностей здоров'язбереження у системі фізичного виховання студентів; виокремлено блоки компетенцій на основі їх змістовної сутності; здійснено поділ здоров'язбережувальної компетентності на три макрорівні компетенцій і розкрито їх особливості на кожному з цих рівнів; виявлено особливості взаємозв'язку компетенцій і компетентностей у процесі здоров'язбережувального навчання; розкрито різноманітність і різноплановість класифікації компетенцій у методології здоров'язбереження.

Ключові слова. Компетентнісний підхід, компетенція, процес навчання здоров'ю, система фізичного виховання, студентська молодь.

Актуальність. Проблема виділення основного, найнеобхіднішого у процесі здоров'язбережувального навчання завжди була актуальною. З кожним роком проблема чого навчати, які засоби, форми і методи у процесі фізичного виховання необхідно використовувати, стає все гострішою, бо кількість інформації, яку потрібно засвоїти студентам із фахових дисциплін, постійно зростає. На сьогодні до цієї проблеми додається ще одна – як навчати, щоб випускник вищого навчального закладу був компетентним у питаннях збереження власного здоров'я. Саме ця проблема зумовлює пошуки багатьма фахівцями шляхів і способів оптимізації процесу здоров'язбережувального навчання у вищій школі через запровадження компетентнісно орієнтованого формату фізичного виховання. В умовах сьогодення пошук методик формування компетенцій здоров'язбереження виглядає як організаційно-нормативна новація і може стати фундаментальним ноосферним імперативом у системі фізичного виховання студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошуки вченими інноваційних шляхів розв'язання проблеми збереження здоров'я студентської молоді висвітлено в наукових працях О. Дубогай [8], Н. Завидівської [3, 4, 8], О. Ханікянц [8] та інших. Теоретичні і практичні проблеми компетентнісного підходу до навчання розглядалися у дослідженнях А. Субетто [7], Н. Бібік [1], І. Єрмакова [1], О. Овчарук [1, 5, 6], Д. Вороніна [2] та інших. Слід зазначити, що в науці немає однозначного підходу до визначення поняття "компетенція", "компетентність", "професійна компетентність", а тим більше "компетентність здоров'язбереження".

Аналіз результатів досліджень науковців у галузі формування здорового способу життя свідчить, що у вітчизняній педагогіці відчувається брак наукових досліджень, у яких обґрунтовувались би класифікаційні характеристики компетенцій здоров'язбереження, теоретичні та методичні підходи до формування у студентів компетентності з питань збереження власного здоров'я.

Мета. Обґрунтувати особливості класифікації компетенцій здоров'язбереження у системі фізичного виховання студентської молоді. Для досягнення поставленої мети вирішувались **завдання**: проаналізувати категорійно-понятійний апарат компетенцій і компетентностей здоров'язбереження у системі фізичного виховання студентів; виокремити блоки компетенцій на основі змістовної сутності; здійснити поділ здоров'язбережувальної компетентності на три макрорівні компетенцій і виявити їх особливості на кожному з цих рівнів; виявити особливості взаємозв'язку компетенцій і компетентностей у процесі здоров'язбережувального навчання; розкрити різноманітність і різноплановість класифікацій компетенцій у методології здоров'язбереження.

Виклад основного матеріалу. Формування категорійного апарату здоров'язбережувального навчання не є повним без класифікації (систематизації, типологізації) компетенцій. Класифікація компетенцій у процесі здоров'язбережувального навчання допоможе розкрити не лише зміст його категорій на основі руху від "загального" до "особливого" і "одиночного", а й процес формування компетентності здоров'язбереження.

У 1970–1980-х роках активно формувалися "класіологія", "метакласифікація" як науки про закономірності і механізми здійснення класифікацій. Однак А. Субетто [7] запропонував свою версію метакласифікації, котра, на нашу думку, є найбільш прийнятною і характерною для застосування в

системі загальної фізкультурної освіти студентів. Слід зазначити, що на її основі науковцями було створено і запропоновано ще ряд різноманітних підходів щодо класифікації компетенцій і трактувань компетентнісного підходу [1, 2, 5, 6]. Уніфікація наукових досліджень з цієї проблеми дозволила нам зробити спробу створення класифікації компетенцій здоров'язбереження. Класифікацію компетенцій здоров'язбереження можна поділити на природну і цільову.

Природна класифікація відображає закономірний порядок розвитку всіх систем людського організму і охоплює три типи метакласифікаційних відносин: між процесами і об'єктами однієї системи, одного онтологічного рівня; між ієрархічними рівнями однієї системи в рамках одного онтологічного рівня; між різними системами і онтологічними рівнями. Природна класифікація компетенцій здоров'язбереження є базисною для будь-якої майбутньої класифікації у процесі фізичного виховання.

Цільові класифікації створюються для певних цілей, здебільшого, в управлінні заходами збереження здоров'я, при формуванні свідомого ставлення до свого здоров'я і в багатьох інших ситуаціях.

Співвідношення між природними і цільовими класифікаціями відображає взаємозв'язок між "сутністю" і "явищем", а точніше – між тим, що в людину закладено природою і її можливостями. Що глибше класифікація відображає "сутність" тих об'єктів, які класифікуються, то ближчою вона є до природної. Що менше в класифікації "сутності", то більше вона може бути віднесена до "штучної" або "цільової".

Ознаки класифікування компетенцій здоров'язбереження повинні бути фундаментальними, незалежно від того, які вони поверхневі (зовнішні) чи більш суттєві (внутрішні). Фактично у процесі здоров'язбережувального навчання цей рух класифікаційного процесу компетенцій від зовнішніх якостей до внутрішніх, більш сутнісних, є дуже важливим. Постулат фундаментальної єдності зовнішньо-внутрішньої обумовленості класифікаційного процесу в системі фізичного виховання отримує нову інтерпретацію. Це рух від класифікацій, кількість яких відображає багатогранність як людського організму, так і процесу здоров'язбережувального навчання до класифікації, яка в ідеалі відображає єдність людського організму, специфіку трудової діяльності, так і процесу фізичного виховання за його суттю. Вищезазначена класифікація компетенцій здоров'язбереження повинна враховуватись у навчальному процесі фізичного виховання [4].

Аналіз проведених нами досліджень дозволяє запропонувати п'ять груп здоров'язбережувальних компетенцій:

- компетенції, засновані на психофізіологічних можливостях організму людини;
- компетенції, засновані на можливості людини виконувати ті чи інші завдання, тобто на здатності до навчання;
- компетенції, засновані на вимогах та психофізіологічних особливостях майбутньої професійної діяльності;
- компетенції, засновані на вмінні використовувати засоби фізичної культури;
- компетенції, засновані на необхідності вдосконалювати свої здоров'язбережувальні знання і збереження власного здоров'я впродовж усього життя.

Безумовно, на формування вищезазначених блоків компетенцій впливатимуть такі аспекти: стан власного здоров'я; особисті досягнення в цій сфері; уміння діяти, вносити корективи, впливати на свій організм; здатність управляти і створювати власні програми; особиста ефективність. Компетенції, об'єднані у відповідні блоки, і будуть компетентностями. Як бачимо, поняття "компетентність" є ширшим, а поняття "компетенція" – конкретнішим і вужчим.

У нових зарубіжних освітянських проектах запропоновано багато трактувань цих понять. Удосконалення вітчизняної системи загальної фізкультурної освіти, потреба активізації навчального процесу здоров'язбереження вимагають нових підходів до трактування цих понять та інноваційного їх використання. Вивчення наукової літератури і власний педагогічний досвід дозволяють запропонувати для використання у процесі здоров'язбережувального навчання такі трактування вищезазначених понять.

Здоров'язбережувальна компетенція – це готовність випускника до застосування на практиці знань, умінь і навичок, отриманих у процесі здоров'язбережувального навчання, за чіткого розуміння значущості їх використання.

Компетентність здоров'язбереження – це готовність випускника до випробувань, які щоденно ставить перед ними суспільне життя, природні умови; здатність самостійно розв'язувати проблеми щодо збереження свого здоров'я, а також збільшувати тривалість років здорового життя через систему моделювання і прогнозування способів використання як засобів фізичної культури, так і можливих змін у стані власного здоров'я. При цьому, безумовно, також відбувається застосування на практиці знань, умінь і навичок, отриманих у процесі здоров'язбережувального навчання, за чіткого розуміння значущості їх використання.

Проведені нами дослідження і власний педагогічний досвід дозволяють розділити здоров'язбережувальні компетентності, які формуються системою фізичного виховання, на три макрорівні компетенцій: фізичні – предметно-спеціалізовані, природні – медико-біологічні та універсальні – єдність попередніх двох груп у процесі трудової діяльності.

Предметно-спеціалізовані компетенції здоров'язбереження тісно пов'язані зі специфікою формування загальних фізичних якостей, здібностей. Іншими словами, вони визначаються на рівні отримання загальних знань, умінь, навичок. Природні відображають наявність знань про розвиток власного організму. Універсальні компетенції – це ті, які є визначальними для студентів у майбутньому і пов'язані з професійною діяльністю. Адже людину не можна розглядати поза трудовою діяльністю.

Загалом, відмінність між предметно-спеціалізованими, природними і універсальними компетенціями здоров'язбереження полягає у способах їх формування та використання.

З огляду на вищезазначене стає зрозумілим, що класифікація компетенцій і компетентностей у процесі здоров'язбережувального навчання є змінним явищем і не може бути цілком досконалою. Ось чому треба шукати фундаментальні підходи до моделювання всієї сукупності потрібних нам компетентностей здоров'язбереження, наприклад: виділення єдиного цілого; домінування процесів розвитку в кожній групі компетентностей; об'єднання в єдине ціле з метою подальшого розвитку індивідуальних психофізіологічних властивостей організму і водночас формування нових компетентностей.

Очевидно, процес здоров'язбережувального навчання схожий на замкнуте кільце, першим і найглибшим ядром якого буде все ж таки базовий блок. Слід пам'ятати про поділ компетентностей за видами діяльності: пізнавальної, фізкультурної, професійної. Важливо підкреслити, що в основі такої класифікації лежить діяльнісна категорія. У зв'язку з цим найголовніше у процесі здоров'язбережувального навчання – досягнути формування так званих "ключових" компетентностей.

Формування таких ключових компетентностей відбувається на основі матриць здоров'язбережувальних процесів, у яких кожна одинична компетенція пов'язана з певним навчальним елементом і розкривається на двох рівнях свого розвитку: емоційному рівні – сприйняття, реакція, цінність і пізнавальному – знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінювання.

Узагальнений динамічний процес здоров'язбережувального навчання розкриває динаміку змін компетенцій і компетентностей і відповідає фазам життєвого циклу та етапам навчання. Аналіз наукових досліджень і власний педагогічний досвід дозволяють припустити, що у процесі здоров'язбережувального навчання поняття "компетенція" слід відносити до таких наукових понять, як "уміння", "здібності", "майстерність". "Компетенція" ближче до понять "знаю як", ніж до "знаю що". У цьому разі компетенція виступає актуалізацією і реалізацією компетентності здоров'язбереження. Взаємозв'язок компетенцій і компетентностей у процесі здоров'язбережувального навчання можна розглядати у двох напрямках. Перший – актуалізація компетентності, тобто її перехід у компетенцію. Здійснюється на основі психофізіологічної готовності всіх систем організму людини до актуалізації отриманих знань, досвіду використання вмінь, групи сформованих у процесі фізичного виховання компетентностей і з розумінням їхнього змісту та використанням емоційно-вольової саморегуляції. Другий – зовсім протилежний, і якщо враховувати всі особливості та непередбачувані реакції людського організму на будь-які впливи, то цей напрям також видається цікавим, змістовним і досить суттєвим. У цьому разі "компетенцію" можна віднести до потенційних якостей особистості, а "компетентність" – до актуальних, особистісних якостей, які формуються внаслідок використання компетенцій. Компетентність виступає актуалізацією комплексу компетенцій, які визначають зміст цієї компетентності.

Різноманітність і різноплановість класифікацій у технології здоров'язбереження пояснюється використанням різних понятійних систем для їх опису. Наприклад, відсутня чітка ідентифікація соціальних, особистісних, професійних і т. п. компетенцій, що викликано різними теоретичними підходами. Загалом, можна сказати, що класифікаційний апарат у педагогічній здоров'язбережувальній технології має глибокий філософсько-методологічний і науково-міждисциплінарний характер.

Якщо розглядати категорійно-понятійний ряд філософії, то процес здоров'язбережувального навчання є праксіологічним процесом. Разом з тим формування компетенцій здоров'язбереження відбувається за участі онтології, гносеології, аксіології, причому вони відіграють фундаментальну роль у процесі формування, розвитку та реалізації компетенцій. Отже, необхідно акцентувати увагу на забезпеченні випереджаючого ноосферного розвитку всієї системи загальної фізкультурної освіти.

Якщо говорити про формування компетентності здоров'язбереження у процесі фізичного виховання, то цікавими виявилися результати самооцінки рівня її сформованості випускниками вищих навчальних закладів [3].

Рисунок 1 наочно демонструє, що 65% опитаних не вважають себе компетентними в питаннях збереження власного здоров'я, 5% не змогли відповісти на це запитання і тільки 30% відповіли: "так".

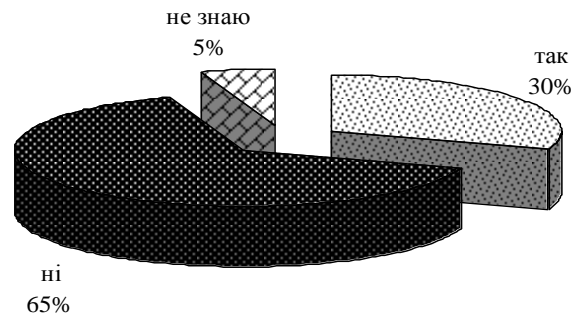

Рис. 1. Результати самооцінки рівня здоров'язбережувальної компетентності випускниками вищих навчальних закладів (у %)

З усіх учасників експерименту, котрі відповіли "ні": 22,2% осіб – це представники економічного фаху, 22,8% осіб – технічні працівники, 11,2% осіб – лікарі і 8,7% осіб – це працівники сфери фізичної культури і спорту (рис. 2).

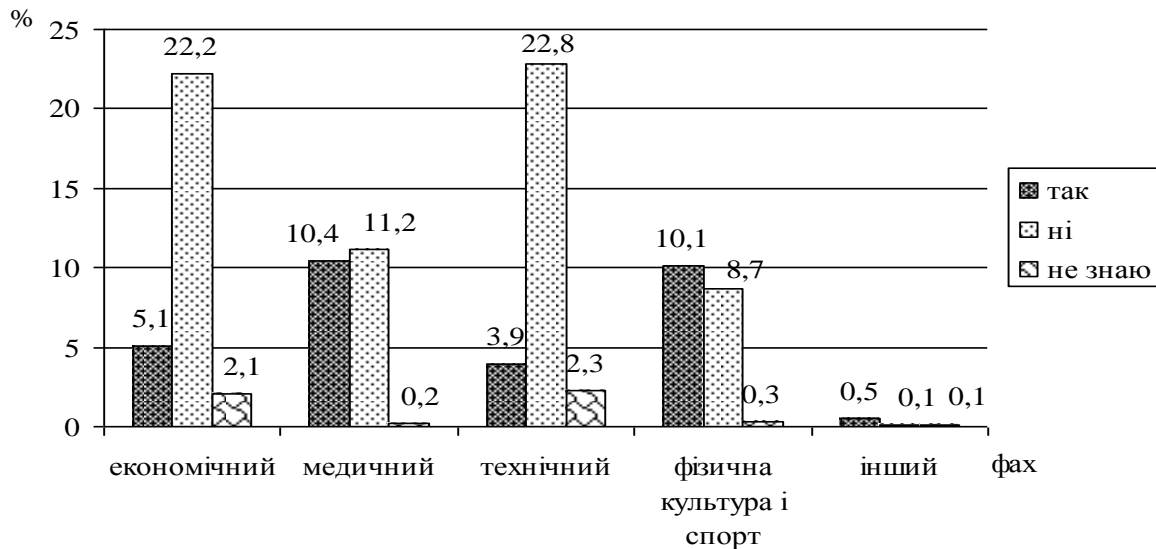

Рис. 2. Результати самооцінки рівня здоров'язбережувальної компетентності представниками різних професій (у %)

Найбільша кількість осіб, які вважають себе компетентними в питаннях збереження власного здоров'я, – серед представників медичного фаху – 10,4%, трохи менше серед представників сфери фізичної культури і спорту – 10,1, а серед економістів і техніків – усього 5,1 і 3,9%.

Висновок. Усі вищевикладені факти зумовлюють необхідність фундаменталізації змісту всієї системи загальної фізкультурної освіти студентів вищих навчальних закладів різного професійного спрямування, формулювання нової її парадигми і визначення тенденцій її розвитку в нових соціально-економічних проявах. Особливу акцентуацію має аналіз складових компонентів змісту компетенцій здоров'язбереження студентів, виявлення основних умов формування компетентності у питаннях збереження власного здоров'я.

В умовах сьогодення, у системі фізичного виховання потрібно враховувати такі чинники: загальні та спеціальні компетенції і компетентності здоров'язбереження; основні напрями і принципи роботи кафедр фізичного виховання, які, безумовно, повинні бути спрямовані на формування у студентів культури здоров'я; узгодженість компонентів процесу здоров'язбережувального навчання студентів (мети, змісту, технологій, форм, методів, результату); перспективність; комплексність підготовки викладачів до застосування заходів збереження здоров'я; об'єктивність і систематичність отримання інформації щодо ефективності функціонування інноваційної педагогічної здоров'язбережувальної технології навчання студентів; рефлексивність (аналіз якості результатів використання засобів і заходів зі збереження здоров'я); гуманістичну спрямованість блоку дисциплін, спрямованих на формування компетентності здоров'язбереження.

Подальшого вивчення та своєрідного моніторингу вимагає зміст загальної фізкультурної освіти студентів. А саме: міждисциплінарні зв'язки у системі фізичного виховання для виокремлення дисциплін, що є дотичними до формування спеціальних життєвих установок молоді на ведення здорового способу життя через впровадження інноваційних технологій навчання.

Використані джерела

1. Бібік Н.М., Єрмаков І.Г., Овчарук О.В. Компетентнісна освіта – від теорії до практики. – К.: Плеяда, 2005. – 120с.
2. Воронін Д.Є. Здоров'язберігаюча компетентність студента в соціально-педагогічному аспекті // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2006. – № 2. – С. 25-28.
3. Завидівська Н. Н. Фундаменталізація фізкультурно-оздоровчої освіти: аспект здоров'язберезувального навчання студентів : монографія / Наталія Назарівна Завидівська. – К. : УБС НБУ, 2012. – 402 с.
4. Завидівська Н. Н. Теоретико-методичні засади фундаменталізації фізкультурно-оздоровчої освіти студентів у процесі здоров'язберезувального навчання: дис. на здоб. наук. ступ. док. пед. наук : спеціальність 13.00.02 – теорія і методика навчання (фізична культура, основи здоров'я) / Наталія Назарівна Завидівська / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова: – Київ, 2013. – 509 с.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Світовий досвід та українські перспективи / Під ред. Овчарук О.В. – К.: К.І.С., 2004. – 112с.
6. Овчарук О.В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // Стратегія реформування освіти в Україні. – К.: КІС, 2003. – С.68-75.
7. Субетто А. И. Онтологія и епистемологія компетентносного похода, класифікація и кваліметрія компетенцій. – СПб. – М. : Исслед. центр проблем к-ва под-ки спец-ов, 2006. – 72 с.
8. Фізичне виховання і здоров'я: навч. посібник / авт. кол. : О. Д. Дубогай, Н. Н. Завидівська, О. В. Ханікянц та ін.. ; за заг. ред.. О. Д. Дубогай. – К. : УБС НБУ, 2012. – 271 с.

Zavydivska N.

FEATURES OF CLASSIFICATION OF HEALTH PRESERVING COMPETENCIES IN THE SYSTEM OF PHYSICAL EDUCATION OF STUDENTS

Features of classification of health preserving competencies in the system of physical education of students are considered in the article.

Categories-conceptual apparatus of health preserving competences in the system of physical education of students is analyzed; blocks of competencies based on their substantial essence are singled out; the division of competences into three macro level and revealed their characteristics at each of these levels are done; features of interconnection of competences in the process of health preserving study are detected; the variety and diversity of classifications of competencies in methodology of health preserving are exposed.

It was indicated that the formation of categorical apparatus of health preserving study is not complete without classification (systematization, typology) of competencies. Classification of competencies in the process of health preserving study as a basis of formation process of competences of health preserving is characterized.

The ways and means of optimization of health preserving study process in higher school through the introduction of competency format of physical education are presented. Declared that in nowadays terms searching of techniques of forming competencies is like an organizational and regulatory innovation and can become a fundamental noosphere imperative in system of physical education of students.

Key words: *Competence approach, competence, process of studies to the health, system of physical education, student young people.*

Стаття надійшла до редакції 13.09.2016